
ELŻBIETA SĘKOWSKA* | UNIwersytet warszawski

Bilingwizm polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków, monografia zbiorowa pod red. R. Dębskiego i W.T. Miodunki

KSIĘGARNIA AKADEMICKA, KRAKÓW 2016, s. 237

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.98.2.9>

Teksty opublikowane w recenzowanej pracy przedstawiają „skok” metodologiczny, jaki się dokonał w opisie i analizie tytułowego zagadnienia od lat osiemdziesiątych XX wieku, kiedy zaczęto w Polsce prowadzić badania nad bilingwizmem. Potwierdza ten sąd porównanie zakresu i metod badań bilingwizmu prezentowanych w pracy z wcześniejszymi publikacjami o przeglądowym charakterze. Mam tu na myśli artykuł Jolanty Mindak z 1983 roku *O bilingwizmie i interferencji w opracowaniach polonistycznych ostatnich lat* oraz książkę Ewy Lipińskiej z 2003 roku *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*. Tekst J. Mindak przynosi informacje o rozumieniu podstawowych pojęć, takich jak: *kontakt językowy, bilingwizm i interferencja*, które dzisiaj należą do elementarnych w badaniach dwujęzyczności.

Zakres prac badawczych na początku lat osiemdziesiątych XX wieku obejmował badanie relacji język ogólny – dialekt i dialekt – dialekt. Wiele opracowań dotyczyło języka środowisk polonijnych, w których procesy interferencji rozpatrywano w relacji język polski – język kraju osiedlenia (np. angielski, francuski; źródłem interferencji na wszystkich poziomach języka był język dominujący). Prace z tego obszaru badań przyniosły wiele materiału językowego, co stanowiło podstawę do określenia typów zmian językowych i ich mechanizmów w dialektach polonijnych.

Druga z wymienionych prac, zgodnie z podtytułem, jest krytycznym przeglądem różnych zagadnień dotyczących dwujęzyczności, takich jak: interferencje, zapożyczenia, przełączanie kodów, interjęzyk, dyglosja i inne. Autorka rozgranicza pojęcia znajomości dwóch języków i dwujęzyczności. Proponuje następującą definicję procesu jej nabywania:

Dwujęzyczność – to opanowanie dwu języków w takim stopniu, jak społecznie ekwiwalentni ich jednojęzyczni nosiciele, czyli **ambilingwizm**. Polega na umiejętności posługiwania się wszystkimi sprawnościami w języku ojczystym i drugim oraz na częstym używaniu obydwu języków w różnych sytuacjach i z różnymi uczestnikami aktu komunikacji. Jest to zazwyczaj nietrwały stan, mający związek z emigracją lub pobytem za granicą, co implikuje bliski kontakt z danym językiem i kulturą, umożliwiającą osobiste ich doznawanie (Lipińska 2003: 115).

* e.j.sekowska@uw.edu.pl

Definicja ta jest wykorzystywana przez kolejnych badaczy bilingwizmu, podobnie jak rozróżnienie na dwujęzyczność i znajomość języka obcego.

Recenzowana praca zbiorowa ukazuje rozwój badań szczegółowych w zakresie bilingwizmu, co pokazują teksty zamieszczone w podrozdziale *Studia przypadków*, jednak przede wszystkim, na co chciałabym zwrócić uwagę, przynosi wiele rozstrzygnięć metodologicznych (podrozdziały: *Zagadnienia teorii i metodologii badań bilingwizmu; Dwujęzyczność a zaburzenia zdolności komunikacyjnej*).

Otwierający tom artykuł Bronisławy Ligary *Kompetencja dwujęzyczna a zagadnienie błędu, normy, systemu. Refleksje o społecznej akceptacji bilingwizmu* wskazuje konieczność uwzględnienia podejścia funkcjonalnego do efektów bilingwizmu w komunikacji jednostki dwujęzycznej. Wiąże się to z uznaniem asymetrii kompetencji językowej interlokutorów w polskiej wspólnocie językowej, z uznaniem osób, dla których dwujęzyczność jest normalnością. Wykładników transkodowych nie należy poddawać ocenie eksperckiej (normie wzorcowej), lecz zwrócić uwagę na różny ciężar gatunkowy błędów. Podejście do efektów bilingwizmu zależeć będzie od świadomości językowej członków wspólnoty i wypracowania tolerancji dla niestandardowych form językowych osób dwujęzycznych.

Tekst Michała Głuszkowskiego i Magdaleny Grupy *Socjolingwistyczne badania podłużne bilingwizmu staroobrzędowców mieszkających w Polsce* przedstawia szeroko zakrojone projekty badań socjolingwistycznych w społecznościach staroobrzędowców mieszkających w regionach suwalsko-augustowskim i mazurskim. Badania te są prowadzone przez pracowników Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ze względu na tempo zmian językowych w ruszczyźnie pod wpływem języka polskiego analiza jest prowadzona metodą badań podłużnych (longitudinalnych), polegających na wielokrotnym docieraniu do tych samych informatorów w celu zarejestrowania ich mowy i uchwycenia zmian o charakterze socjologiczno-psychologicznym na różnych etapach życia. Jak zauważają autorzy, w językoznawstwie podobne badania prawdopodobnie nie były dotychczas stosowane, mimo płynących z nich oczywistych korzyści, takich jak uwzględnienie podziału na pokolenia, prestiżu języka, dyglosji, czynników socjolingwistycznych, oddziałujących na idiolektalne zróżnicowanie gwary.

Władysław T. Miodunka skoncentrował swe rozważania na biografii językowej (*Biografia językowa jako jedna z metod badania dwujęzyczności*). Metoda ta ma zastosowanie nie tylko w badaniach z zakresu kontaktów językowych, lecz także w logopedii, opisie i analizie polszczyzny pojedynczych jej użytkowników poza krajem czy też w badaniach procesu tworzenia się indywidualnej świadomości językowej. Autor obficie cytuje dane z wybranych biografii językowych: Ewy Hoffman, Adama Mickiewicza, przedstawicieli staroobrzędowców, reprezentantów Polonii z całego świata. Chodzi w nich bowiem nie tylko o poznawanie drugiego języka, lecz także o świadomość językową na różnych etapach życia użytkownika. Metody biografii językowej nie należy utożsamiać z *case studies*, w których często stanowi ona tylko fragment analizy. Jak stwierdza autor, typowa biografia językowa powinna zawierać część narracyjną i część analityczną, a w celu uniezależnienia się od informatora należy dążyć do obiektywizacji badań przez stosowanie różnych technik pozyskiwania danych na temat tej samej osoby.

Tekst *Badania wielojęzyczności w Australii. Implikacje dla badań dwujęzyczności polsko-obcej* Roberta Dębskiego przynosi omówienie opracowań wielojęzyczności społeczeństwa australijskiego oraz dwujęzyczności osób posługujących się językiem angielskim i jednym z „języków społecznościowych” (*community languages*), np. holenderskim, włoskim, rosyjskim, greckim bądź polskim. Nazwa „języki społecznościowe” jest używana w odniesieniu do języków innych niż angielski jako określenie neutralne w przeciwieństwie do „języki migracyjne”, „języki obce”, „języki etniczne”. W badaniach tych ważny jest transfer wiedzy między instytucjami naukowymi a przemysłem; wykorzystuje ją również szkolnictwo etniczne.

Australijskie badania wielojęzyczności charakteryzują się różnorodnością podejmowanych tematów i różną metodologią. Ich poznanie może sprzyjać zmianom w badaniach wielojęzyczności polsko-obcej, np. porównaniu dynamiki języka polskiego z dynamiką innych języków mniejszościowych w tym samym kraju w celu integracji badań polskich z badaniami światowymi w tej dziedzinie.

Artykuły umieszczone w dziale *Dwujęzyczność a zaburzenia zdolności komunikacyjnej*, czyli *Problemy dyslektyczne dzieci dwujęzycznych* Marty Korendo oraz *Lingwistyczne objawy dysleksji i dwujęzyczności. Próba analizy różnicowej zachowań językowych* Rafała Młyńskiego, zwracają uwagę na neurobiologiczne podłoże omawianego zaburzenia i charakteryzują trudności obserwowane u osób dyslektycznych. R. Młyński na podstawie obserwacji zachowań językowych dzieci dwujęzycznych, z których jedno ma specyficzne trudności w czytaniu i pisanii, tj. dysleksję, stwierdził, że zaburzenia dyslektyczne są prymarne w stosunku do błędów wynikających z bilingwizmu. Odpowiednio zdiagnozowane trudności pomagają logopedzie rozdzielić te zjawiska i zastosować odpowiednią terapię.

Artykuły zgromadzone w dziale *Studia przypadków* pokazują różnorodność i specyfikę dwujęzyczności w dzisiejszej rzeczywistości, kiedy to dwu- lub wielojęzyczność dotyczy dziecka w szkole, rodziny lub studentów. W tej części chciałabym zwrócić uwagę na tekst Anny Mikulskiej *Dziecko chińskie w polskiej szkole. Studium przypadku M.* Autorka przedstawia metody pracy zastosowane zarówno przez nauczycieli, jak i w domu. Potwierdza wpływ środowiska na rozwój umiejętności językowych i adaptacji dziecka w obcym otoczeniu. Tekst ten opisuje sytuację dzieci imigrantów w polskich szkołach i wskazuje metody, które mogą przynieść pozytywne rezultaty w opanowaniu języka.

Inne artykuły z tego działu to: *Mama, a kak budiet po polski 'pantera'?, czyli o dwujęzyczności naturalnej. Studium przypadku* Eleny Palinciuc-Dudek i Pawła Dudka, *Proces stawiania się dwujęzycznym (studium przypadku)* Tomasza Jelonka, *„Znam frącuski i troche po polsku”, czyli o interferencji fonetycznej frankofonów uczących się języka polskiego* Michaliny Knyś, *Język polski w warunkach ukraińsko-rosyjsko-polskiej trójjęzyczności. Motywacja i preferencje językowe* Pavla Levchuka, *Bilingwizm dzieci polsko-francuskich a czasowniki ruchu* Sylwii Kisielicy oraz *Współczesne oblicza wielojęzyczności. Nike i przyswajanie języka polskiego w rodzinie wielojęzycznej* Sabiny Nizio. Przywołane artykuły ilustrują zagadnienia, które podejmuje się obecnie w tym zakresie zarówno od strony teoretycznej, jak i empirycznej. Pokazują specyfikę dwujęzyczności w różnych środowiskach, jej rozpowszechnienie, metody pracy z jednostkami

bilingwalnymi – dziećmi i dorosłymi. Studia przypadków uświadamiają, że nie ma uniwersalnej metody stawania się dwujęzycznym, że jest to proces. Jednak opisy różnych przypadków zawierają powtarzające się elementy, które można wykorzystać w pracy indywidualnej.

Przedstawienie nowych czy też udoskonalonych metod badania dwujęzyczności, a także analizy empiryczne decydują o przydatności tomu zarówno dla tych, których interesuje rozwój teorii w tej dziedzinie, jak i dla praktyków.

Bibliografia

- Lipińska E. 2003: *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Mindak J. 1983: *O bilingwizmie i interferencji w opracowaniach polonistycznych ostatnich lat*, „Język Polski” LXII, z. 3, s. 204–209.